

Putri 2.,

avagy százéves sors

*Szociográfiai helyzetjelentés egy kupuszinai utcáról
(1910-ből, 1983-ból, 2014-ből)*

Az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó népszámlálása szerint Bácskertesén, a korábbi Kupuszinán az egyik utcát Temető utcának hívták, ugyanis a temető felé vezet, oda irányít. A névtannal foglalkozó nyelvészek beszélő névnek is hívják az ilyet. Meg a latin szólás is valami hasonlóról szól: *Nomen est omen*, azaz a név jelez. Pedig akkor a falu csak 150 éves volt, s fölépítése még rendesen be sem fejeződött. Ebben az utcában is épült még szántóföld helyén lakóház az összeírás után. S az emlékezet őriz egy helytörténeti vonatkozást erről az utcáról: a közepén, a lapályosabb részén egy mélyedésben állt egy viskó. Abban lakott a Sári, a jófajta. Róla szól az egyetlen nóta, amelyet kupuszinai utcáról költöttek: *Putriban lakik a Sári... Az utca pedig a „Sári-lak”-ról lett Putri nevű. Ma is ez a népi neve az azóta Žarko Zrenjaninról, egy második világháborús partizánról elnevezett utcának. Utcanévsorsok.*

A Putri tehát népi utcanév Kupuszinán, mint a Szelencse, a Budzsák, a Kültelek, a Pap árka, az Ulicska. Utcát jelölő funkcióját évszázadok óta hűségesen végzi. Hiába volt Temető utca meg Grobljanska ulica, csak Putri maradt. És ma is, amikor az említett jugoszláv hadfi nevét viseli, a kupuszinaiaknak ma is Putri. Így hívja, így mondja mindenki. És a lakosok putrisinak vallják magukat, azaz a Putriból valónak. Nincs pejoratív kicsengése a szónak, inkább az identitásukhoz tartozik.

Ez a neve az azóta már kétszer is újfent a régi nevét viselő Kupuszina faluban egy utcának. Az utcát az Arany János, illetve népiesen csak János utca szeli ketté. Kereszteződésüknél soklyukú híd az árkok és az utak felett. Úgy mondják, többlyukú mint a hortobágyi. Itt állt hajdanán a híres putrisi kút is, amelyet régen minden valamirevaló környékbeli menyasszony felkeresett a lakodalom másnapjának hajnalán, hogy megmosdassa az álmos, a bortól virágos kedvű vendégsereget, s így némi pénzzel meg-

toldja hozományát. Ma azonban vizét már nem isszák; kávéja sincs már, gémje és kútostora is hiányzik, kidőlt. Elmúlt felette az idő.

A Putriban, a második részében, a temetőhöz közelebbiben, amely inkább viseli e nevet, összesen huszonhat ház állt az utolsó magyar népszámlálás korában. Java részük a századforduló környékén épült, illetve épült fel ismét a századvégen pusztított nagy falutűz elmúltával.

S lakott, a múlt század elején ebben az utcarészben 119 ember 37 színmagyar családban, házanként majdnem 5 ember. A házak vert falúak voltak, döngölt padozatúak, nádtetősek. Téglából az 1970-es évek végéig is csak hat ház épült, amelyeket cseréppel fedtek. Az első világháborút követően még egy házat építettek a szántóra, de egy ház le is égett, amelyet nem építettek újjá, hanem eladták a szomszédnak a telket.

Hetven év után, az 1980-as évek elején ugyancsak 26 ház volt a Putriban, míg 2014-re a 26 házból maradt 22. Eltűntek a házak. Mondhatnánk: meghaltak. Az eltűnt házak mind a páratlan oldalról hiányoznak, a Sáriéről.

1983-ban, amikor ebbe az utcába kerültem, s első vizsgálódásomat végeztem, a házak fele még nádtetős volt, cseréppel fedett csak tíz, míg egyet akkor fedtek be palatetővel. A házak közül három üres volt. Nem gazdátlan, mert örökösük volt, de lakóik elhaltak. A többi huszonhárom házban összesen ötvenöt (55!) személy lakott a korábbi 119 helyett: huszonhét férfi és huszonnyolc nő. Házanként tehát alig 2 lakos. Hat tizennyolc éven aluli gyerek élt a Putriban, a legidősebb 12 éves, a legfiatalabb alig egy hónapos, vagyis két csecsemő (egy kisfiú és egy kislány), két iskolás fiú, egy óvodás és egy négyéves lányka képezték a kiskorúak szomorú számarányát. Ifjú is alig akadt: két fiú és egy lány.

A legidősebb lakos harminc évvel ezelőtt egy 1903-ban született özvegy öregember volt, aki már nem volt épkézláb. Családjá tudta, hogy apjukat megérintette már az elmúlás biztos keze, s élete immár csak biológiai. Halála a jegyzetkészítés évének karácsonyán bekövetkezett. Azonban az elmúlt időszakban az őt ápoló fia és menyé is követték az egyre népesebb kupuszinai temetőbe. Egyetlen unokája és felesége birtokolják jelenleg a házat, a nagy kertet és a hozzá vásárolt szántókat. De a házaspár ötven fölötti s gyermektelen. Örökös nincs.

A szemközti házban az említett szomszéd öreghez hasonló korú, nyolcvanon túli özvegyasszony élt egyedül. Nemrég özvegyült. A félig tehetetlen asszonynak négy felnőtt gyermeke viselte gondját, akik itt éltek a faluban, saját házukban. Az öregasszony pedig kisszékről söpörte az utcát, a decemberi ködtől, dértől hulló diófalevelet, mert felállni egyedül már nem tudott. Ő is rég elköltözött közülünk. Házát négy gyermeke örökölte –

közülük is meghalt már egy, éppen a legfiatalabbik –, de a ház az ő halála óta üresen áll, s az egykori, két családnak is elegendő módos parasztházát már többször kirabolták, állaga jócskán dűledező. Az öreg diófát meg kivágták.

Szomszédjában szintén özvegy férfi, jó hatvanas élt, akinek halott feleségén új márványkő állt a temetőben, amely nem jelzi, hogy az aszszony szörnyű halállal hagyta itt a Putrit: megégett a kukoricaföldön. A meggyújtott kukoricaszár lángja belekapott szoknyáiba, nem volt ideje levetközni, nem volt a közelben segítség, s leégett a bőre. A temetőben, a sírkőn, a férj neve is szerepelt, jelezvén, hogy készül majd utána. Ez meg is történt négy év múlva. Sajnos, fiuk is követte őket 2003-ban, 57 éves korában. Most az ő Szlavóniából hozott pravoszláv özvegye s a korosodó, negyven fölötti unokafíú lakják a felújításra megérett házat.

Az utcának 2014 elején harminchat (36) lakója van: 16 férfi és 20 nő. Bár az utolsó népszámlálás nem jegyzi a nemzetiségi hovatartozást a falvakban, itt könnyedén ki lehet számítani, hogy a 36 lakos közül 24 a magyarok száma, azaz ők képezik pontosan a 2/3 részt. Talán ez lehet a falusi arány is ma. Vagyis a 100 évvel ezelőtti 119 után 55, majd 36 ember él az utcában.

Az elmúlt jó harminc évben négy gyerek született a Putriban. És a korábbi 55 személy közül meghalt 34 ember, az akkori lakosok 62%-a. 34 halottra 4 újszülött jut. A Putriban natalitásról nem lehet beszélni, itt a mortalitás az úr. Azt hihetnénk, hogy koleravész van az utcában. Igen, a fehér pestis pusztít. Meg az elvándorlás. Máshová költözött 9 ember, közülük is meghalt már kettő. Ez már összesen negyvenhárommal kevesebbet jelent. Csak tizenketten maradtunk az 55-ből a harminc év alatt. Hűség ez? Bátorság vagy gyávaság? Majd eldöntetik, hogy sors, avagy sorstalanság.

A jelenlegi lakosság szám 36, vagyis 24 új jövevény van a Putriban a régi 12 mellé. Voltak ők többen is, csakhogy az ideköltözők közül is többen hamar odébbálltak. A megmaradt régi 12 lakos átlagéletkora 66 év fölött mozog. A legidősebb 87 éves, a legfiatalabb 41. A mostani legidősebb személy 1927-ben született, 87 éves özvegy öregember. Egy éve özvegyült meg. Még kerékpározik, maga műveli a kertjét.

Az özvegyek száma a Putriban az elmúlt időszakban tizenkettő volt, ők már mind elhunytak. Közben többen is megözvegyültek, de már ők is meghaltak. Jelenleg 10 özvegyet számlál az utca, 3 férfit és 7 nőt. Közülük nyolc él egyedül. Ők teszik ki a lakosság 28%-át. A kiházasítatlanok száma 3.

Az elmúlt három évtized alatt nyolc esküvőt tartottak az utcában. Az új házások közül egy már elvált, hat pár nem a faluban él, és a nyolcadik is

gyermektelen. Az új párok közül csak egyetlen esetben volt a menyasszony és a vőlegény is kupuszinai. Három párnál pedig egyik fél sem élt korábban Kupuszinán, nem is maradt itt.

Az összes lakos generációs eloszlása: 1–18 éves korig 3 fő (korábban 6), 19–40 éves korig 7 fő (korábban 9), 41–60 éves korig 10 fő (korábban 22) és 60 fölötti 16 személy (korábban 18), összesen a 36 emberből 40 alatt hetet számlál a Putri, és a 60 fölöttiekből 16 van. Ez utóbbiakra, majdnem a felére, úgy mondják: – Hatvan felé, hazafelé. Arra tartanak. Arra tart velük a Putri.

Igazi nagycsalád nem volt s nincs is a Putriban. Csak a százéves népszámlálási adatok mutatnak egy kilenctagú, egy nyolctagú, valamint 6 héttagú családot az utcában. A generációk száma ott nincs feltüntetve. Az 1980-as évek elején a huszonhat házból három néptelen volt, ma csak kettő üres. Hét volt egyszemélyes, ma kilenc; szintén hét volt kétszemélyes, ma nyolc. Három lakója volt négy háznak, ma csak egynek; négy lakosa kettőnek, s ez a szám nem változott, és öt személy élt három házban 1983-ban, míg ma egyetlenegyben sem. Egygenerációs családból tizenhárom volt ebben az utcában, s mind öregek, ez pedig az utca fele; ma 16 egygenerációs család van. Kétgenerációs család volt öt, ma pedig három. Háromgenerációs szintén öt volt, s maradt egy. A háromgenerációs háztartásokat azok képezik, amelyekben az említett kiskorúak éltek. A mai egyetlen is ilyen.

A gyermektelen családok száma azóta háromról 8-ra szaporodott.

Három családból éltek távoli vidéken családtagok, ma ezek száma hatra nőtt.

2014-ben már csak 20 házban laknak. Két ház lakatlan, és négy eltűnt az utcából, ledöntötték vagy összeroskadt. A már nem álló házak közül kettőt azért bontottak le, hogy újat építsenek a helyén. Az egyik telek gazdája időközben meghalt, így a megkezdett építkezést özvegye abbahagyta. Kocsma lett volna a helyén, mint volt az hajdanában is. De még romkocsma sem lett. Csak rom.

A másik telket az apatini Idősek Otthona adta el cserébe azért, hogy az elaggott, gyermektelen gazdáját öregségére ápolta, s eltemette. Csakhogy a vásárló s építkezni szándékozó család időközben örökölt egy a számára megfelelő lakóházat, így az üres házhelyet a szomszéd vette meg, amelyet ma kertnek használ. Kertje drótkerítésén át utcára néznek a kecskék. Kupuszinán.

A harmadik eladó házat ugyancsak a szomszédja vásárolta meg nagy kertje miatt, lebontotta az épületet, s az egész telek szántó lett, kukorica-föld. Ma már nem is tudni, hogy az a hajdan szép, magas ház időközben hány gazdát cserélt. Ugyanis az eredeti vevő elköltözött a faluból.

A negyedik házból csak az épületet adták el, és a kertet a régi tulajdonos fia megtartotta földművelésre. Ma is az ő leszármazottainak tulajdona a szántóvá lett kert. A házat megvásárló család elköltözött a szomszédos Zombor városába, s az épületet egy külföldön élő, szerbiai származású személynek adták el hétvégi háznak. Azonban az új gazda nem sokáig használta, mert hamarosan elhunyt, s a Szerbia közepén élő örökösei máig sem rendezték jussukat. A ház tulajdonosának állítólagos rokona a tetőszerkezetet, valamint a még felhasználható épületanyagot eladta. A hajdani, eredeti gazda idős, hetven fölötti unokája szomorúan teszi egészségügyi sétáját nagyszülei valamikori portája előtt, s nézi az egykori virágzó gazdaság teljes lepusztulásának romjait.

Az utcában több ház is gazdát cserélt az elmúlt harminc év alatt: elhunyt szülők, nagyszülők házát örökségként vagy megtartották, vagy eladták. Így ma már a korábbihoz viszonyítva 9 házban más család lakik. Tehát 4 már nem áll, 9-ben más lakik, vagyis a változás a házaknak pontosan a felét érintette.

A gazdacserénél több szempontot is figyelembe kell vennünk. A falu más, külsőbb területéről is vásároltak házat a Putriban kupuszinaiak. Albérletben is él egy fiatal pár egy megüresedett házban. Zomborból itt olcsóbban vásárolt három szerb család házat. Az 1990-es évek délszláv háborúja alatt pedig több horvátországi szerb menekült érkezett Kupuszinára, akik közül néhány család itt is maradt. Így történt ez a Putriban is: két házat megvásároltak, egyben pedig ideérkezésük óta lakik egy idős menekült pravoszláv testvérpár. Ennek a háznak is szomorú a története. Amióta az idős gazdák elhunytak, az örökösök egyike nem jelentkezik jussáért. Csak az Isten tudja, hol él, avagy él-e, hal-e? Németországban dolgozott az 1960-as évektől, s mára nyoma veszett. A másik két örökös közül az egyik fiatalon meghalt, a harmadiknak pedig nincs szüksége sem a házra, sem az elértéktelenedett házak árából a rá eső részre. Így a szerb menekültek használják bútorostul, szerszámostul, amíg lakható.

Jelenleg üresen két ház áll, de mindkettőt raktárnak használja kupuszinai gazdája.

A korábbi nádtető házak közül még egy maradt mutatóban: a lakó nélküli almaraktárház. A palatető házak száma egyről nyolcra szaporodott. Új, magasföldszintes, félemeletes ház is épült egy az elmúlt időszakban.

Az 1980-as évek elején a lakosság zöme földműves volt, összesen harminchét személy a negyvenkilencből, ha a kisgyerekeket leszámítjuk. Tizennyolc férfi és tizenkilenc nő foglalkozott paraszti munkával szerinte Kupuszina határában. Jelenleg két személyt tekintünk földművesnek. Kettőt az összes mai harminchatból, illetve az egykori ötvenötéből. És él

az utcában 18 nyugdíjas, ami a mai lakosságnak éppen a fele. Ezek a legnagyobb változások.

Korábban szomorúan állapítottam meg, hogy az utcabelieknek csak három lovuk volt. Ma már egy sincs. A traktorok száma viszont tizenkettő volt, s mára maradt kettő. Korváltozással járó munkaeszközváltás volt a Putriban. Valami fejlődésnek neveztem ezt hajdanán. Minek nevezem ma? Tehén azonban továbbra sincs a Putriban. A tejet távoli utcákból vagy az élelmiszerüzletekből hordják. Sertéshizlalással a négy család helyett egyetlen család foglalkozik, s közülük szarvasmarha-tenyésztéssel is foglalkozott egy család, de ez már a múlté. Ebből az utcából igazán kevés hús jut az ország asztalára. A házaknál korábban jobbára mindenütt található volt két-három sertés a házbeliek húsellátására, de ez is már csak emlékeinkben él.

Mezőgazdasági termékeit távoli: zágrábi, szarajevói, tuzlai piacon értékesítette hat család; az eszéki, zombori és apatini piacot hét ház látogatta árujával. A többiek a helyi szövetkezetnek adták el terményeiket. Ma egy fiatal pár természet almát, s annak javát az apatini piacon árulja. A silányabbjából pálinkát főz.

A zombori piacon árulgat még néha a saját kertjében termett terméket egy az idén 80 éves kupuszinai öregasszony (babot, fűszernövényt, dughagymát, fokhagymát, virágot). Az ide menekült új lakosok közül az egyik szerb asszony eltanulta a piacozás lehetőségét, s ő az apatini piacon mástól vásárolt termékeket árusít, azaz kofa lett, nyugdíját így egészíti ki.

A hajdani távoli piacok külföldi városokká lettek, még a közelebbinek számító Eszék is. A piacozásból való megélhetés immár nem életlehetősége az elöregedett embereknek. De ez már nem is az egykori Putri. Ez egy vajdasági magyar falu magyar utcája 2014-ben.

Ebben az utcában élt még egy asztalos, egy géplakatos, egy traktorista, egy kereskedő, egy pincér, egy pedagógus és két tisztviselő. A munkaviszonyban levők száma tehát nyolc volt.

A lakosok foglalkozását tekintve szintén nagy változást tapasztalunk, ugyanis a 18 nyugdíjas az utcában élő lakosságnak éppen a fele. Összesen 9 aktív dolgozó él a Putriban, s ezek közül is csak az említett 2 fiatal a földműves az egykori 37-ből. Mellettük 1 félmunkaidős pedagógus, 1 építésztechnikus, 1 tisztviselő, 1 takarítónő, 3 fizikai munkás. Közülük csak egyetlennek van a munkahelye a faluban, a többiek ingáznak. Öt munkanélküli keresi a megélhetést, néha hosszabb-rövidebb ideig külföldön, néha napszámosként, bár hármójukat akár háziasszonynak is nevezhetnénk, hogy szépítsük a képet. Ekkora változás történt az elmúlt harminc év alatt egy földművelésből élőnek mondott falusi utcában.

A hajdani földműves lakosság birtokának egy része azonban a nyugdíjasok tulajdonában maradt. Ezt árendáltatják három métermázsza búza árért holdját, ami a tavalyi évben 5000 dinárt tett ki, azaz 45 eurót. Az adót a gazda fizeti, a bérlő támogatást kap az országtól a kibérelt földekért. A házak és a földek árát euróban számítják. Az autók s a drágább háztartási gépek árát szintén. A piacon a dinár a fizetőeszköz. (2014. július 15-én 1 euróért 116,5 dinárt kellett fizetni.)

A korábbi nyolc ember személyi jövedelméből havonta három százalékot vontak le helyi járulék címén. A földművesek holdanként huszonnyolc kilogramm búza napi árát fizetik évente, azaz 448 dinárt. Ez az a tétel, amelynek arányszámái nem változtak az elmúlt harminc-egynéhány év alatt.

Az utcában az elmúlt időszakban megépült az aszfaltút, egészen a temető mögötti Fehérföld utcáig. Néhol már kátyúk is keletkeztek rajta. Sokkal nagyobb most a forgalom a korábban csendes utcában. Villany van minden házban. A vízvezeték korábban is megvolt. Azóta a gázvezeték is megérkezett a faluba s a Putriba is, ám egyetlen háztartás sem kapcsolódott rá egész Kupuszinán. A korábbi egyetlen telefont már nem is érdemes említeni, hiszen a telefonelérhetőség azóta akkorát változott, hogy szinte minden gyerek azzal születik.

Tizenhárom személygépkocsi van a Putriban élők tulajdonában, valamint a 2 traktort használják még a második műszakban az erre alkalmas férfiak.

A Putri utcaképe évről évre lassan változik. Jócskán észlelhető, hogy a fehérre meszelt falusi házak szürkévé váltak. Fehér már csak 8 volt 1983-ban. A többi sem épült át, nem lett nagyobb, ám a kényelem miatt mára mind egy szálig elvesztette régi színét, s vele a Putri is a maga sajátos hangulatát. Színehagyott házak özvegy utcája ez, amelynek nyugalalmát már csak 12 kutya őrzi. Sok helyen felesleges már a ház őrzője is.

Lakóikkal együtt meghalnak a házak is ennek a nyugat-bácskai hajdan gazdag magyar falunak az utcájában. Quo vadis, Putri? – kérdezhetnénk. Az utca magyar neve válaszol erre a nomen est omen parancsával: a temetőbe.